

4. Virues-Ortega, J., Julio, F., & Pastor, R. The TEACCH program for children and adults with autism: A meta-analysis of intervention studies. *Clinical Psychology Review*. 33 (8).

УДК 376 — 056.36:159.222 — 053.4

Омельченко І. М.

КОНЦЕПТ «ХРОНОТОП КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ

Теоретично обґрунтовано дослідницький концепт «хронотоп комунікативної діяльності». Розкрито структуру психологічного концепту «хронотоп комунікативної діяльності» у дошкільників із затримкою психічного розвитку як множини компонентів: просторового, часового та ціннісно-смыслового. Визначено онтологічні (буттєві), гносеологічні (пізнавальні), аксіологічні (ціннісні) та праксеологічні (практичні) відношення та якості хронотопу комунікативної діяльності з допомогою застосування логіко-методологічного методу експлікації понять. Окреслено специфіку реалізації хронотопу комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку згідно гетерологічної теорії.

Ключові слова: *концепт, хронотоп, комунікативна діяльність, дошкільники, затримка психічного розвитку, буденна та небуденна реальність свідомості.*

Омельченко И. Н.

КОНЦЕПТ «ХРОНОТОП КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ» ДОШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ: ФИЛОСОФСКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ЭКСПЛИКАЦИЯ

Теоретически обосновано исследовательский концепт «хронотоп коммуникативной деятельности». Раскрыта структура психологического концепта «хронотоп коммуникативной деятельности» у дошкольников с задержкой психического развития как множества компонентов: пространственного, временного и ценностно-смыслового. Определены онтологические (бытийные), гносеологические (познавательные), аксиологические (ценностные) и праксеологические (практические) отношения и качества хронотоп коммуникативной деятельности с помощью применения логико-методологического метода экспликации понятий. Определена специфика реализации хронотоп коммуникативной деятельности у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития согласно гетерологической теории.

Ключевые слова: *концепт, хронотоп, коммуникативная деятельность, дошкольники, задержка психического развития, обыденная и необыденная реальность сознания.*

CONCEPT «CHRONOTOPE OF COMMUNICATIVE ACTIVITY»
OF PRESCHOOL CHILDREN WITH DELAY OF PSYCHICAL
DEVELOPMENT: PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL
EXPLICATION

It is found out, that in context of psychological researches the category of «chronotope» in combination with category «communicative activity» allows to describe the spatial, temporal, value and semantic systems of co-operation and communication of personality with the surrounding world. In theory the research concept «chronotope of communicative activity» is vested with the purpose of its revision for preschool children with delay of psychical development. It is made clear, that chronotope of communicative activity is the complex socio-psychological phenomenon which is constructed by personality as a result of his / her real and virtual co-operation and communication in measuring of everyday and unordinary reality with Other, that is opened out in timeline and value-semantic continuum of life. The structure of psychological concept «chronotope of communicative activity» for preschool children with delay of psychical development is exposed as a great number of components: spatial, temporal and value-semantic. The constituents of space of communicative activity at everyday level of consciousness that are incarnated in research of direct co-operation and communication with adults and same-year fellows are marked. The constituents of space of communicative activity have been exposed at extraordinary level of consciousness which is realized in the mediated co-operating and communication with a favourite toy and imaginary partner, with animation personages. The role of internal and external dialogues as forms of communication in the structure of chronotope of communicative activity of preschool children with delay of psychical development is set. Ontological, gnosiological, axiology and praxeologic relationships and internals of chronotope of communicative activity are defined with help of application of logical and methodological ways of explication of notions. The specific of realization of chronotope of communicative activity for preschool children with delay of psychical development is outlined in compliance to heterological theory.

Keywords: *concept, chronotope, communicative activity, preschool children, delay of psychical development, ordinary and unordinary reality of consciousness.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку психологічної науки актуальності набуває моделювання і дослідження системних об'єктів, пошук евристичних механізмів, за допомогою яких для дослідника відкриваються нові горизонти пізнання психологічних явищ у вимірах постнекласичного типу наукової раціональності. У зв'язку з цим, проблема пошуку засобів конструктивної організації комунікативної діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку (далі ЗПР) з Іншими, їх становлення, розвитку й успішного функціонування в соціальному середовищі з використанням безпосередніх та опосередкованих соціальних контактів

і дальнодій залишається першочерговою проблемою у спеціальній психології. В якості основного механізму, з допомогою якого стає можливим формування комунікативної діяльності, ми розглядаємо концепт «хронотоп комунікативної діяльності».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природничі відкриття І. Ньютона та А. Ейнштейна дозволили створити нову картину світу, в якій час є четвертою віссю поряд із простором. Розуміння взаємозв'язку «простір-час», отримало свій розвиток у роботах Г. Гегеля, в точних науках — у працях Ж. Лагранжа, Г. Мінковського, Г. Фехнера, в природознавстві — в дослідженнях В. Вернадського, І. Сеченова, А. Ухтомського. Відповідно до основних наукових теорій і концепцій, які набули поширення в літературознавстві в кінці ХХ на початку ХХІ століття, хронотоп виступає фундаментальним поняттям дослідження буття. Концепт «хронотоп» виконує синтезуючу функцію, адже він допомагає розкрити суспільні ідеали певної історичної епохи, світогляд людини, її естетичні погляди, сприяє глибшому осягненню внутрішнього світу людей. В контексті психологічних досліджень категорія «хронотопу» дозволяє передати систему взаємин і взаємодій особистості з навколишнім світом (В. Зінченко, Я. Гошовський, Є. Некрасова, С. Нартова-Бочавер, І. Омельченко, Н. Толстих та ін.).

На необхідності дослідження просторово-часових детермінант комунікативної діяльності у вимірі психології наголошує російський дослідник О. Бодальов, він зазначає, що феномен спілкування багатогранний і складний, та його не можна зводити тільки до мовленнєвої взаємодії двох або декількох людей (усної чи письмової). Щоб одержати більш вичерпне уявлення про спілкування, навіть маючи на увазі тільки людину, яка виявляє себе в ролі активного суб'єкта спілкування, ми зобов'язані глибоко й всебічно вивчити всі його іпостасі. Далі дослідник розкриває, які іпостасі він має на увазі: «Якщо спілкування розуміти як спілкування людини з іншими людьми через засоби масової інформації, книги, кіно, театр, музику, спілкування її із самою собою, з силами природи, з Богом, з технікою, що вона олюднює, з тваринами, то тоді ми маємо право ввести поняття *«простору спілкування»* [2, с. 9].

У межах фактологічного підходу до дослідження комунікативної діяльності дослідники О. Бодальов, Н. Васіна виокремлюють *три основні варіанти просторово-часової опосередкованості взаємодії людей*. По-перше, це спілкування в діапазоні відстані, що зумовлене здатністю органів чуття. По-друге, можливість взаємодії в минулому. По-третє, спілкування може бути опосередковане: тільки просторово (двосторонні канали зв'язку), або простором і часом (од-

носторонні канали зв'язку). Відповідно, дослідники виділяють *три варіанти суб'єктивно-просторової опосередкованості відображення*: актуальне відображення об'єкта, з котрим суб'єкт безпосередньо взаємодіє; наявність досвіду безпосереднього відображення (пам'ять); екстраполяція поточних уявлень із минулого досвіду в майбутнє: прогноз, або випереджаюче відображення (мислення, уява) [7, с. 19].

У зв'язку з цим особливого значення в царині теорії і практики спеціальної психології набуває філософсько-психологічна експлікація концепту «хронотоп комунікативної діяльності», зокрема в контексті нашого дослідження, у дошкільників із ЗПР. Тому, **метою нашої статті** є обґрунтування соціально-психологічного контексту хронотопу комунікативної діяльності у дошкільників із ЗПР. Відповідно, мета нашої статті буде реалізована в процесі вирішення наступних завдань: по-перше, теоретично обґрунтувати структуру психологічного концепту «хронотоп комунікативної діяльності» у дошкільників із затримкою психічного розвитку; по-друге, визначити онтологічні, гносеологічні, аксіологічні та праксеологічні відношення, а також окреслити роль гетерології в розробленні концепту дослідження хронотопу комунікативної діяльності в означеній категорії дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нижчим порівняно з категорією рівнем абстрагування від предметів та їх властивостей є концепт як самодостатнє поняття. Щоб стати універсальним у системі методологічної роботи з концептом здійснюють дві процедури: змістовно-логічного наповнення його обсягу відокремлено від конкретно-мовної форми вираження; становлення зв'язків із іншими концептами в контексті єдиної концептуальної схеми. Концепти є засобами, які організують у певній цілісності способи бачення, проектування, конструювання [1]. Процедура концептуалізації передбачає експлікацію онтологічних (буттєвих), гносеологічних (пізнавальних), аксіологічних (ціннісних) та праксеологічних (практичних) відношень. У межах публікації нами буде реалізовано філософсько-психологічну експлікацію концепту «хронотоп комунікативної діяльності» у дошкільників із ЗПР.

Визначення змістового наповнення концепту «хронотоп комунікативної діяльності» у дошкільників із ЗПР потребує його психологічної експлікації в загальній психології. Ми дотримуємось поглядів Є. Некрасової, яка визначає хронотоп — як динамічний ціннісно-смысловий простір людини, що має своє минуле, сьогодення, майбутнє; він рухливий, виникає в активності індивіда, що взаємодіє з середовищем, і ця активність розподіляється в просторі та часі.

Концепт «хронотоп», включаючи суб'єктивний час людини і простір її життя, що пов'язані нерозривно, необхідний для розуміння механізмів породження багатовимірного світу людини в єдності ієрархічних і субординаційних суб'єктивних і об'єктивних координат, які в реальній життєдіяльності виникають і діють, та яку він же обумовлює і детермінує, забезпечуючи стійке та спрямоване функціонування системи [5, с. 204].

На нашу думку, комунікативна діяльність є соціально-психологічним феноменом, тому її доречно розглядати через призму категорії «хронотоп» (часопростір). У контексті нашого дослідження хронотоп виступає ключовою детермінантою для формування комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Маючи потужний евристичний потенціал, він містить у собі компоненти, що дозволяють розкрити специфіку комунікативної діяльності у сфері небуденної реальності свідомості, тобто хронотопі віртуальної реальності, а також дають можливість по-новому поглянути на процес особистісного становлення дошкільника із затримкою психічного розвитку з його ціннісно-смісловими орієнтирами в реальному життєвому просторі та часі [2; 3; 4; 6; 7].

Виходячи з цього, найбільш потужною пояснювальною схемою для емпіричного дослідження хронотопу комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку із ЗПР ми вважаємо класифікацію форм комунікативної діяльності М. Кагана, який виділяє чотири форми спілкування: 1) спілкування з реальним партнером (справжнім суб'єктом); 2) спілкування з ілюзорним партнером — спілкування з тваринами, спілкування з річчю (з іграшкою й т.п.); 3) спілкування з уявним партнером (з квазіпартнером) — спілкування зі своїм іншим Я (самоспілкування, спілкування з образом відсутньої реальної людини; спілкування з міфологічним і художнім образом); 4) спілкування уявних партнерів (художніх персонажів — квазісуб'єктів) [4].

Теоретичний концепт хронотоп комунікативної діяльності у дошкільників із ЗПР — ми розглядаємо як суб'єкт-суб'єкту та суб'єкт-об'єкту безпосередню та опосередковану взаємодію і комунікацію, яка реалізується дошкільником із ЗПР і типовим психофізичним розвитком у часі й просторі, та ціннісно-смісловому вимірі життя і представляє собою багатовимірну систему зв'язків дитини зі світом. Комунікація і взаємодія дошкільника реалізується у різних просторах (з дорослими, однолітками, з улюбленою іграшкою та уявним компаньйоном, з анімаційними персонажами). При цьому, в процесі комунікативної діяльності, з одного боку, особистість формується й проявляється, а з іншого — обумовлює протікання різних форм суб'єктивного відображення й користується їхніми

продуктами. Хронотоп комунікативної діяльності у дошкільників із ЗПР реалізується на різних рівнях функціонування свідомості: буденному (комунікація і взаємодія з дорослими та однолітками) та небуденному (комунікація і взаємодія з улюбленою іграшкою, уявним компаньйоном, із анімаційними персонажами), які набувають емерджентних властивостей, взаємопроникаючи, збагачуючи один одного, визначаючи нові контексти й тим самим змінюючи реальну комунікацію і взаємодію дошкільника з Іншими: досвід реальних взаємодій впливає на сприймання художніх образів, і навпаки, в реальному Іншому атрибутується низка характеристик символічного Іншого [6]. Системоутворюючим компонентом хронотопу комунікативної діяльності є його ціннісно-смісловий вимір. Час у хронотопі є четвертим виміром простору, а цінності й смисли — п'ятим або першим виміром людського життя [3].

Онтологічні відношення. Світ сприймається екзистенційно, адже в хронотопі комунікативної діяльності бере участь вся людина цілком, з її фізичними та духовними якостями. Сюди включаються бажання й почуття, досвід і передчуття, надія й біль. Завдяки цій обставині людина одержує можливість не тільки орієнтуватися, але й жити в соціальному світі, відкривати, розуміти й множити його. Відтак, хронотоп комунікативної діяльності — структурований фрагмент буття людини, узятий в єдності зовнішніх і внутрішніх умов свого існування. Окреслена онтологічна характеристика хронотопу комунікативної діяльності фіксує його віднесеність до людини (суб'єкта комунікації і взаємодії) і форм її активності. Відтак, основним виявляється не відображення об'єкта, а взаємини людини зі світом, суб'єкта з об'єктом, що включають в себе гносеологічне відношення як необхідну ланку. Було б невірним, однак, протиставляти онтологічну парадигму гносеологічній. Кожна з них призначена для вивчення різних аспектів того самого явища. Одна наголошує на продуктах хронотопу комунікативної діяльності, інша — на його процесі. За своїм змістом парадигми перетинаються й доповнюють одна одну. Разом з тим, за обсягом експериментальних робіт і повнотою узагальнень вони не рівнозначні. Переважна більшість досліджень комунікативної діяльності виконується в руслі гносеологічної парадигми.

Необхідність розробки онтології хронотопу комунікативної діяльності визначається низкою причин. По-перше, як би детально не досліджувалися структури, «категорії» чи властивості комунікативної діяльності, без звернення до власного руху вони не пояснені. Вивчення закономірностей хронотопу комунікативної діяльності як події — крок, що веде до пізнання її сутності. По-друге, виникло

явне протиріччя між цілісною-динамічною природою комунікативної діяльності й абстрактно-результативним способом її пізнання. Найбільш перспективний підхід ми вбачаємо у вивченні хронотопу комунікативної діяльності як події, яка реалізується суб'єктом на різних рівнях функціонування свідомості: буденному та небуденному. По-третє, процес комунікативної діяльності, як правило, представляється знеособленим і вирваним з контексту життя і культурного процесу, який сьогодні представлений віртуальною реальністю і її продуктами.

Подія виступає як цілісний процес, організований у просторі й часі. Вона має початок, кульмінацію й кінець; хоча межі події нечіткі та умовні. Кожна окрема подія включена в ланцюг інших і сама складається з більш дрібних подій. Вони здатні переходити одна в одну, взаємодіяти, утворювати комплекси, руйнувати інші події. Розгортаючись у сьогоднішній день, подія нерозривно пов'язана як з минулим, так і з майбутнім. Подія — результат збігу обставин, коли можливе стає фактом буття. Виконавши своє призначення або роль, подія переходить в інобуття: перетворюється й існує в латентній формі — минулого в сьогоднішній день.

Зародження теорії множинності сприяло формуванню гетерології, науки що вивчає відмінність, неоднорідність явищ реальності. Її завдання досягнути світ у всій його багатогранності, складності, динамічності. Відповідно найважливішою властивістю хронотопу, з точки зору гетерології, є сингулярність. Означена наука потрактовує час і простір як перехідні категорії, які народжуються кожен раз, виходячи за власні межі й утримуючись всередині себе. Відтак, сингулярність хронотопу полягає у відсутності його зв'язку й одночасній причетності до інших моментів буття. Для даного концепту є характерним відхід від індивідуального та загального. Реалізація хронотопу, згідно гетерологічної теорії, відбувається між індивідуальним і загальним, уривчастим і безперервним, тотожністю і відмінністю. Саме тому в контексті нашого дослідження концепт «хронотоп комунікативної діяльності» у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку являє собою подію, що має нелінійний характер.

Гносеологічні відношення. В основі пізнавальних відношень лежить одна й та ж причина: абсолютизація гносеологічного ставлення людини до реальності (об'єкт-образ). Головна проблема, що тут вирішується, стосується відображення або перетворення властивостей середовища у внутрішнє надбання суб'єкта — чуттєвий образ. У цьому зв'язку, більш доречним є дослідження хронотопу комунікативної діяльності як соціальної перцепції. Гносеологічна парадиг-

ма зорієнтована на вивчення складу й структури інформаційного змісту комунікативної діяльності, розглядаючи її в найбільш розвиненій формі — як результат відображення. Однак у реальному житті відношення об'єкт-образ завжди включені у широкий контекст, опосередкований станом суб'єкта та його активністю. Поряд з унікальним змістом і структурою чуттєвий образ має унікальну долю. Він зароджується в конкретних обставинах життя, проходить шлях внутрішньої диференціації й інтеграції, на певній стадії розвитку орієнтує індивіда в наявній ситуації й регулює поточну поведінку, і нарешті, він сам так чи інакше зумовлюється знову, знову народжуючись, образ переходить у латентний стан. Цей процес нерозривно пов'язаний з іншими психічними процесами, станами й властивостями особистості.

Аксіологічні відношення. На відміну від фізичних речей комунікативна діяльність не існує сама по собі, вона завжди комусь належить. Носієм комунікативної діяльності виступає конкретний індивід, який не тільки відображує, а й породжує реальність. Саме він ініціює комунікативний процес, управляє ним і розпоряджається продуктами комунікації і взаємодії. У руслі аксіологічного відношення феномен хронотопу комунікативної діяльності набуває вигляду переживання. Щось дитину цікавить, а щось відштовхує, щось подобається, а щось — ні. За переживаннями завжди приховується позиція людини і її ставлення до реальності. Тому зміст хронотопу комунікативної діяльності завжди пристрасний. Він набуває вибіркового характеру і структурується відповідно до потреб, намірів, цінностей та очікувань людей. Сам же хронотоп комунікативної діяльності включає ціннісну та смислову складові особистості. Важливим є також тип пристрасності, який визначається смисловою позицією «позазнаходження» суб'єкта, яка зовсім не тотожна відсутності суб'єктивності, а навпаки, передбачає присутність людини в цьому світі, її причетність (М. Бахтін). Позиція «позазнаходження» означає «вслухання» в іншу людину, у свій внутрішній світ та світ усього живого, вона означає діалогічні відносини з усім існуючим на Землі. Цей тип діалогічних взаємин передбачає відмову від будь-якого насильства над собою, Іншим і Світом у вигляді перероблення їх відповідно до власних бажань чи ідей; вона передбачає розуміння і прийняття.

Праксеологічні відношення. Активність або спрямована взаємодія людини з дійсністю приймає форми поведінки, діяльності, спілкування, гри або споглядання. Кожна з них ініціюється потребою людини, припускає мету, засоби та способи її досягнення. Активність виконує роль основи хронотопу комунікативної діяльності: що і як сприймається індивідом залежить від того, що і як він робить,

з ким і як спілкується або грає. Так чи інакше, структура поведінки відображується в структурі комунікації і взаємодії. Відповідно, мотиви, мета, способи виконання дій є детермінантами хронотопу комунікативної діяльності. У руслі праксеологічних відношень феномен хронотопу комунікативної діяльності виявляє ще одну фундаментальну якість — здатність орієнтувати індивіда в наявній ситуації й регулювати поточну поведінку. У цьому полягає призначення хронотопу комунікативної діяльності як психічного феномена. Відтак, хронотоп комунікативної діяльності не тільки реалізується на основі активності індивіда, але й сам виступає як її різновид.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, реальний феномен, яким є хронотоп комунікативної діяльності, характеризується єдністю безпосередньої і опосередкованої комунікації і взаємодії, цілісністю наявних уявлень, минулого досвіду та прогнозу. Він реалізується дитиною в трьох часових формах: минулого, сьогодення і майбутнього. При цьому сама особистість є інтегратором, організатором та координатором різних просторових, темпоральних та ціннісно-смыслових функцій в процесі комунікації та взаємодії. Перспективу подальших наукових розвідок ми вбачаємо в уточненні ролі вербалізованого внутрішнього діалогу та специфіки зовнішнього діалогу в структурі хронотопу комунікативної діяльності у дошкільників із ЗПР, а також розробленні технологічного концепту хронотопу комунікативної діяльності у визначеної категорії дітей.

Література:

1. Абушенко В. Л. Концепт / В. Л. Абушенко, Н. Л. Канук // Новейший философский словарь. — 3-е изд., испр. — Минск : Книжный дом, 2002. — С. 503-504.
2. Бодалев А. А. О содержательном богатстве феномена общения и его вариативности / А. А. Бодалев // Мир психологии. — 1996. — № 3. — С. 5-11.
3. Зинченко В. П. Ценности в структуре сознания / В. П. Зинченко // Вопросы философии. — 2011. — № 8. — С. 85-98.
4. Каган М. С. Мир общения. Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. — М. : Политиздат, 1988. — 319 с.
5. Некрасова Е. В. Хронотоп и хронотопические характеристики человека как психологической системы / Е. В. Некрасова // Ползуновский вестник. — 2003. — № 3-4. — С. 203-210.
6. Омельченко І. М. Психологічні основи дослідження просторово-часових детермінант комунікативної діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку / І. М. Омельченко // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. — Вип. 19. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. — С. 492-502.
7. Познание человека человеком (возрастной, гендерный, этнический и профессиональный аспекты) / под ред. А. А. Бодалева, Н. В. Васиной. — СПб. : Речь, 2005. — 324 с.

References:

1. Abushenko, V.L., & Kanuk, N.L. (2002). *Noveishii filosofskii slovar* [Newest Philosophical Dictionary]. Minsk: Knizhnyi dom.
2. Bodalev, A. A. (1996). *O sodержatel'nom bogatstve fenomena obshcheniia i ego variativnosti* [About richness of the content of the phenomenon of communication and its variability]. *Mir Psikhologii*, 3 (8), 5-11.
3. Zinchenko, V.P. (2011). *Tsennosti v strukture soznaniia* [Values in the structure of consciousness]. *Voprosy Filosofii*, 8, 85-98.
4. Kagan, M.S. (1988). *Mir obshcheniia. Problema mezhsobeknykh otnoshenii* [The world of communication. The problem of intersubjective relations]. Moscow: Politizdat.
5. Nekrasova, E. V. (2003). *Khronotop i khronotopicheskie kharakteristiki cheloveka kak psikhologicheskoi sistemy* [Chronotope and chronotopic characteristics as a human psychological system]. *Polzunovskii Vestnik*, 3-4, 203-210.
6. Omelchenko, I. M. (2013). *Psikhologichni osnovy doslidzhennia prostorovo-chasovykh determinant komunikativnoi diialnosti u ditei iz zatrymkoiu psykhhichnoho rozvytku* [Psychological foundations of research spatio-temporal determinants of communicative activity of children with mental retardation]. In *Problemy suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka*: Vol. 19 (pp. 492-502).
7. Bodalev, A. A., & Vasina, N. V. (Eds.). (2005). *Poznanie cheloveka chelovekom (vozrastnoi, gendernyi, etnicheskii i profesionalnyi aspekty)* [Knowledge of man by man (age, gender, ethnic and professional aspects)]. St. Petersburg: Rech.

УДК 376-056.34: 76.064]-053.6

Бабяк О. О.

ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТА МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ У ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗПР В ШКІЛЬНІЙ ГРУПІ

У статті представлено проблему формування когнітивного компонента міжособистісних стосунків у підлітків із ЗПР в шкільній групі, визначено шляхи та корекцію його формування. Для дослідження формування когнітивного компонента у підлітків із ЗПР міжособистісних стосунків в шкільній групі застосовувалась спеціальна методика, яка складалася з декількох етапів, які становлять зміст когнітивного компонента, а саме: здатність до диференціації якостей людини; уміння адекватно оцінити себе і знайти своє місце в загальній структурі взаємостосунків членів групи; прагнення до взаємсприймання і взаєморозуміння гетьми один одного.

Ключові слова: міжособистісні стосунки, когнітивний компонент, підлітки із ЗПР.